

บทที่ 7

ผลกระทบของวัฒนธรรมทางการเมืองที่มีต่อระบบการเมืองและการเปลี่ยนแปลง
วัฒนธรรมทางการเมือง

ผลกระทบของวัฒนธรรมทางการเมืองที่มีต่อระบบการเมืองของไทย

ระบบการเมืองของไทยมองย้อนหลังไปในประวัติศาสตร์ น่าจะเริ่มค้นขึ้นในยุคสุโขทัยซึ่งมีศิลาจารึกบันทึกลงไว้เป็นหลักฐานให้นักประวัติศาสตร์นำมาอ้างอิงกันได้ว่า ในสมัยสุโขทัยเรามีการปกครองแบบพ่อปกครองลูก (Paternal System) และได้พัฒนามาเป็นลำดับสู่ยุคของกรุงศรีอยุธยา ซึ่งเป็นการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ซึ่งไทยได้รับอิทธิพลของแนวความคิดแบบนี้จากขอมและอารยธรรมของอินเดีย สืบทอดต่อกันมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น และได้เริ่มรับอิทธิพลจากอารยธรรมของยุโรปตะวันตก โดยรับเอาวัฒนธรรมทางคานตาง ๆ มารวมทั้งวัฒนธรรมการเมืองแบบใหม่ เขามาควยในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนปลาย จนเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 โดยคณะราษฎรซึ่งเป็นผู้ก่อการได้หมายมั่นปั้นมือที่จะนำเอาระบบประชาธิปไตยมาสู่ประชาชนคนไทย และหวังว่าการปกครองในระบบนี้จะทำให้ประเทศไทยพัฒนาก้าวหน้าไปทัดเทียมกับประเทศในแถบยุโรป แต่ก็ปรากฏว่านับแต่ปี พ.ศ. 2475 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบันเป็นเวลา 44 ปีเต็ม ระบบประชาธิปไตยของไทยก็ยังย่ำเท้าอยู่กับที่โดยไม่ไต่ก้าวไปไหนเลย เพราะคณะปฏิรูปเพิ่งจะทำการยึดอำนาจการปกครองแผ่นดินเมื่อวันที่ 6 ตุลาคม 2519 และแต่งตั้งนายกรัฐมนตรีคนใหม่ (นายธานินทร์ กรัยวิเชียร) ซึ่งนายกรัฐมนตรีคนใหม่ก็ได้ประกาศแผนพัฒนาการเมืองหรือพัฒนาระบบประชาธิปไตยของไทยว่าจะต้องดำเนินการเป็นขั้นเป็นตอน โดยได้แบ่งระยะเวลาเป็นช่วง ๆ ช่วงละ 4 ปี รวมทั้งสิ้น (ถ้าเป็นไปตามแผนของธานนายกรัฐมนตรีคนปัจจุบัน) 12 ปี กวว่าเราจะมีประชาธิปไตยกันอย่างสมบูรณ์รวมเวลา 12 ปี กับ 44 ปีที่ผ่านมา ก็กลายเป็น 56 ปี จึงนับได้ว่าเวลา 44 ปีที่ผ่านมาเราไม่ได้สร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยกันเลย จึงต้องมาเริ่มสร้างกันใหม่

ดังที่กล่าวไว้ในบทกวี ๆ แล้วว่า ระบบการเมืองของประเทศไทยโดยประเทศหนึ่งนั้นมิได้เป็นผลผลิตของสิ่งที่เป็นลายลักษณ์อักษร เช่น รัฐธรรมนูญ แต่เป็นผลผลิตของสิ่งที่อยู่ลึกลงไปกว่านั้น นั่นคือวัฒนธรรมทางการเมือง ดังนั้นการที่ประเทศไทยจะมีการปกครองแบบประชาธิปไตยหรือไม่นั้น ไม่ได้อยู่ที่การร่างรัฐธรรมนูญ หรือไม่ได้อยู่ที่การสร้างกลไกทางการเมืองการปกครองให้มีสองสภาหรือสภาเดียว แต่ขึ้นอยู่กับปัญหาที่ว่าเราจะสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองที่สอดคล้องกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตยหรือไม่ ถ้าสร้างไม่ได้อาจไม่ตั้งใจสร้างก็เป็นที่แน่นอนว่าไม่ว่าจะใช้เวลา 12 ปี หรือ 20 ปี ก็ไม่สามารถทำให้ประเทศไทยมีการปกครองแบบประชาธิปไตยที่มีประสิทธิภาพได้ การปฏิบัติเปลี่ยนแปลงการปกครองของคณะราษฎรน่าจะเป็นตัวอย่างที่ดีของความพยายามที่จะสร้างระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยขึ้นบนพื้นฐานวัฒนธรรมทางการเมืองแบบดั้งเดิมของคนไทยซึ่งมีลักษณะอำนาจนิยมเป็นลักษณะเด่น ดังนั้นผลคือเราสูญเสียเวลา 44 ปีไปโดยเปล่าประโยชน์

วัฒนธรรมทางการเมืองแบบดั้งเดิมของไทยนั้นมีหลักการที่ไม่สอดคล้องกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตย นอกจากไม่สอดคล้องแล้วบางครั้งยังมีลักษณะขัดแย้งกันอีกด้วย ซึ่งอาจวิเคราะห์ให้เห็นได้ดังต่อไปนี้

1. หลักการของระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยเข้ากันไม่ได้กับวัฒนธรรมแบบอำนาจนิยมของคนไทย ลักษณะอำนาจนิยมทำให้ประชาชนต้องการรัฐบาลที่มีอำนาจเด็ดขาด ตามผลการวิจัยปรากฏว่าผู้ตอบส่วนใหญ่มีความนิยมชมชอบในตัวจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ มาก เพราะจอมพลสฤษดิ์สามารถใช้อำนาจปกครองได้อย่างเด็ดขาด ในขณะที่หลักการสำคัญของประชาธิปไตยเน้นในเรื่องการประนีประนอม เน้นการเจรจากันด้วยเหตุผล และพยายามรักษามวลประโยชน์ของทุกฝ่าย ดังนั้นประชาชนที่มีทัศนคติอำนาจนิยม จึงมองไปว่ารัฐบาลประชาธิปไตยนั้นอ่อนแอ ไม่เข้มแข็งเด็ดขาด และขบวนการคัดค้านใจของผานชั้นตอนยึดขาดและยึดยาว เช่น ท้องนำเขาที่ประชุมพรรค เมื่อพรรคเห็นควยแล้วจึงเข้าสภา สภาเห็นควยแล้วจึงจะทำได้ สูแบบเผด็จการไม่ได้ เพราะสามารถคัดค้านใจสนองตอบความต้องการของประชาชนได้ทันทีทันใด

นอกจากนี้วัฒนธรรมทางการเมืองไทยที่เน้นความสำคัญของอำนาจ ยังมีผลทำให้ผู้นำในทางการเมืองเองไม่เชื่อในวิธีการของประชาธิปไตย แทนที่จะต่อสู้กันตามวิถีทางของประชาธิปไตย กลับไปอาศัยอำนาจทางทหารก่อการปฏิวัติ รัฐประหาร ยึดอำนาจกันอยู่เป็นประจำ ในหมู่ผู้นำมีการแตกแยกชิงอำนาจกันเป็นประจำ ทั้งนี้เพราะวัฒนธรรมแบบอำนาจนิยมซึ่งถือว่าผู้ที่กำลังมากกว่าย่อมเป็นผู้ชนะ ในขณะที่ตามหลักการของประชาธิปไตยนั้น ทุกคนต้องเอาชนะกันด้วยเหตุและผล

2. ลักษณะของวัฒนธรรมทางการเมืองของไทยที่ไม่เห็นความสำคัญของอุดมการณ์ ไม่ยึดมั่นในอุดมการณ์ แต่ไปยึดมั่นในตัวบุคคล และทัศนคติแบบอิสระนิยม ลักษณะของวัฒนธรรมทางการเมืองชนิดนี้ขัดกับหลักการของประชาธิปไตยอย่างแรง เพราะการปกครองในระบอบประชาธิปไตยนั้น ประชาชนจะต้องยึดถือหลักการหรืออุดมการณ์เป็นใหญ่ ส่วนตัวบุคคลนั้นเป็นเรื่องรองลงมา คนไทยนั้นเป็นคนที่ไม่สนใจในเรื่องของอุดมการณ์หรือทฤษฎี แต่สนใจในเรื่องของการปฏิบัติมากกว่า ซึ่งผลจากวัฒนธรรมแบบนี้ทำให้คนไทยกลายเป็นคนไม่มีอุดมการณ์ เมื่อไม่มีอุดมการณ์จะให้อยู่กันหันมายึดตัวบุคคลแทน วัฒนธรรมทางการเมืองแบบนี้เป็นอุปสรรคต่อการปกครองแบบประชาธิปไตยไม่มากนักน้อย เพราะถ้าไม่เคารพในกฎเกณฑ์ของระบบโดยมีตัวไปยึดติดอยู่กับตัวบุคคลเสียแล้ว ประชาธิปไตยก็ไปไม่รอด จะเห็นได้จากกรณีที่สมาชิกพรรคการเมืองของไทยนั้นเป็นสมาชิกที่ไม่มีระเบียบวินัยมากที่สุด นักจะทำอะไรก็ทำ จะพูดอะไรก็พูดโดยไม่คำนึงถึงกฎ ระเบียบ หรือมติของพรรค เมื่อพรรคการเมืองไม่มีวินัย ระบบก็ไม่สามารถจะทำงานได้ แทนที่สมาชิกจะเชื่อฟังมติพรรค กลับไปยึดในตัวบุคคล จึงทำให้มีการแตกแยกตามที่เราเห็นกันอยู่ว่ามีการแตกแยกในพรรคประชาธิปไตย ก่อนที่คณะปฏิรูปการปกครองจะเข้ายึดอำนาจและคณะปฏิรูปก็ได้อางสา เหตุหนึ่งที่ต้องทำการยึดอำนาจเพื่อแก้ไขภาวะการฉุนววยทางการเมืองเนื่องจากรัฐบาลทำอะไรไม่ได้ ตัดสินใจอะไรไม่ได้ เพราะมีการแตกแยกภายในพรรค

3. วัฒนธรรมทางการเมืองที่มีลักษณะไม่เข้าร่วม (non - participant) เป็นอุปสรรคสำคัญยิ่งต่อการปกครองในระบบประชาธิปไตย เพราะทำให้พรรคการเมืองที่เป็นของประชาชนและมีประชาชนเป็นฐานพลังไม่อาจเกิดขึ้นได้ ซึ่งส่งผลให้ระบบการเมืองขาดสถาบันหลักที่จะทำหน้าที่ปกครองประเทศ (มีแต่รัฐบาลและรัฐสภาซึ่งไม่มีฐานพลังประชาชนเป็นเครื่องมือสนับสนุน) ดังนั้นสถาบันอื่น ๆ เช่น ทหารหรือข้าราชการประจำ จึงเข้ามาทำหน้าที่ปกครองประเทศเสียเอง ทำให้อำนาจทางการเมืองตกอยู่ในหมของชนชั้นนำเพียงกลุ่มเดียว

การที่ประชาชนส่วนใหญ่มีทัศนคติว่า การเมืองเป็นเรื่องไกลตัว ไม่กระทบกระเทือนชีวิตความเป็นอยู่ของตน เป็นเรื่องของผู้มีอำนาจวาสนา เป็นเรื่องของคนหัวรุนแรง เป็นเรื่องสกปรก ไม่สนใจและไม่ต้องการเข้าไปยุ่งควย มีผลทำให้การตั้งกลุ่มหรือสถาบันต่าง ๆ เพื่อปกป้องผลประโยชน์ของประชาชน หรือทำหน้าที่เป็นปากเสียงของประชาชนเป็นไปได้ยาก ในเมื่อกลุ่มผลประโยชน์หรือสถาบันที่จะทำหน้าที่ทางการเมืองมีน้อยและไม่มั่นคง การพัฒนาระบบการเมืองที่เป็นประชาธิปไตยก็เป็นไปได้ยาก

นอกจากนั้น การที่ประชาชนมีความสำนึกทางการเมืองต่ำ ยิ่งเป็นสาเหตุให้มีการปฏิวัติ รัฐประหาร โดยคณะทหารหรือคณะบุคคลที่ฉวยโอกาสได้อยู่เสมอ ๆ เพราะทำแล้วปรากฏว่าไม่มีใครต่อต้าน ถ้าหากการปฏิวัติรัฐประหารนั้นกระทำโดยมีเจตนาที่จะปฏิรูปสังคมหรือสร้างวัฒนธรรมแบบประชาธิปไตยขึ้นก็ไป แต่ส่วนใหญ่ปรากฏว่าเป็นการปฏิวัติเพื่อใช้อำนาจเผด็จการ และในที่สุดก็ไม่สามารถแก้ไขปัญหาหรือสร้างวัฒนธรรมแบบประชาธิปไตยขึ้นได้ และต้องถูกโค่นล้มไปในที่สุด ซึ่งมีผลทำให้พัฒนาการทางการเมืองของไทยต้องหยุดชะงักไปโดยเปล่าประโยชน์ เช่น การปฏิวัติของจอมพล สฤษดิ์ และจอมพลถนอม เป็นต้น

จากลักษณะของวัฒนธรรมทางการเมืองแบบดั้งเดิมของไทยที่เป็นอุปสรรคต่อการปกครองในระบบประชาธิปไตยดังที่วิเคราะห์ไปแล้ว 3 ประการนั้น จะเห็นว่า การที่จะอาศัยเวลาหรืออาศัยโครงสร้างทางสถาบันทางการเมืองมาเป็นเครื่องมือ

ในการพัฒนาระบบประชาธิปไตยนั้นเป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้ หากมิได้มีการเตรียมการที่จะเปลี่ยนขบวนการเรียนรู้ทางสังคมให้สอดคล้องกับอุดมการณ์และการปกครองแบบประชาธิปไตย คณะราษฎรทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้วนำเอาระบบประชาธิปไตยมาใช้ แต่ปล่อยให้กระบวนการเรียนรู้ทางสังคมของประชาชนชาวไทยเป็นไปแบบเดิม ประชาชนจึงยังมีค่านิยมเหมือนเดิม และสังคมก็ยังผลิตคนที่มีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบดั้งเดิมออกมา ดังนั้นจึงเป็นไปไม่ได้ที่ระบอบการปกครองแบบใหม่จะประสบความสำเร็จภายใต้กระบวนการเรียนรู้ทางสังคมแบบเก่า ซึ่งผลิตคนที่มีวัฒนธรรมทางการเมืองขัดแย้งกับหลักการของการปกครองแบบใหม่ คณะราษฎรเปลี่ยนระบบการเมืองและการปกครอง แต่ขาดแผนการในการเปลี่ยนกระบวนการเรียนรู้ทางสังคมให้ผลิตคนที่มีวัฒนธรรมทางการเมืองสอดคล้องกับระบบการปกครอง และที่สำคัญที่สุดแม้แต่ตัวคณะราษฎรเองก็ไม่สามารถปรับตัวเองและวัฒนธรรมทางการเมืองแบบดั้งเดิมของชนให้เข้ากับระบบที่ตนเลือกมาใช้ได้ ดังนั้นหากต้องการสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยขึ้นในประเทศไทย รัฐบาลจะต้องให้ความสำคัญอย่างยิ่งยวดและอย่างเร่งด่วนต่อการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมทางการเมืองแบบดั้งเดิม และสร้างขบวนการในการอบรมหรือเรียนรู้ทางสังคมชั้นใหม่เพื่อผลิตเอาคนที่มีวัฒนธรรมทางการเมืองสอดคล้องกับระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยออกมา

การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมทางการเมือง *

วัฒนธรรมทางการเมืองเป็นเรื่องที่เปลี่ยนแปลงกันได้เช่นเดียวกับวัฒนธรรมทั่วไป ทั้งนี้เพราะวัฒนธรรมทางการเมืองมีส่วนเกี่ยวข้องกับสังคมกรรณทางการเมือง (political socialization) และสังคมกรรณทางการเมืองนี้เองที่มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับการศึกษา⁴⁸ ดังนั้นในประเทศที่ต้องการเปลี่ยนความเชื่อ ค่านิยม ความรู้สึกนึกคิด ตลอดจนวัฒนธรรมทางการเมืองของประชาชน

⁴⁸ สุจิต บุญบงการ, เรื่องเดิม, หน้า 9

(นอกจากจะเน้นในเรื่องการโฆษณาทางสื่อมวลชนซึ่งให้ผลในระยะสั้นและรวดเร็วแล้ว) จึงพยายามเปลี่ยนระบบการศึกษาของประเทศให้เป็นที่สอดคล้องกับสิ่งที่รัฐบาลต้องการ และพยายามเน้นหนักให้ความสำคัญกับการศึกษามากที่สุด โดยพยายามกระจายการศึกษาไปให้ทั่วประเทศ เพราะการศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งซึ่งอาจจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติทางการเมืองได้ ดังนั้น การศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมทางการเมืองจึงมีความสัมพันธ์อย่างยิ่งกับการศึกษากระบวนการสังคมนิยมทางการเมือง (political socialization)⁴⁹

การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองนั้นมีความเกี่ยวข้องกับลักษณะของการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมืองว่าจะมีการคัดแปลงวัฒนธรรมทางการเมืองอย่างไรบ้าง การถ่ายทอดและสร้างสรรค์ระบบแห่งค่านิยม ความเชื่อถือ และการพัฒนาแนวโน้มแนวความคิด ตลอดจนทัศนคติ ซึ่งรวมเรียกว่าวัฒนธรรมทางการเมืองของบุคคลในสังคม อาจกระทำได้ในลักษณะต่าง ๆ กันดังต่อไปนี้คือ⁵⁰

1. อาจกระทำได้โดยการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมืองจากชนรุ่นหนึ่งไปยังชนอีกรุ่นหนึ่ง โดยไม่มีการเปลี่ยนแปลงค่านิยมใด ๆ ของวัฒนธรรมทางการเมืองที่สังคมนั้น ๆ เคยมีมาก่อนเลย
2. อาจกระทำได้โดยการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมืองจากชนรุ่นหนึ่งไปยังชนอีกรุ่นหนึ่ง แต่ในกระบวนการถ่ายทอดนั้นได้มีความพยายามเพื่อที่จะคัดแปลงเปลี่ยนแปลงหรือปรับปรุงค่านิยมในแบบแผนของวัฒนธรรมทางการเมืองให้แตกต่างออกไปจากวัฒนธรรมทางการเมืองเดิม เพื่อเหตุผลอันหนึ่งอันใด
3. อาจกระทำได้โดยการที่สังคมสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองขึ้นมาใหม่โดยสิ้นเชิง กรณีนี้มักจะเกิดในกรณีของรัฐบาลใหม่ซึ่งรากฐานของสังคมเดิมยังมิได้มีการรวมตัวกันอย่างเป็นทางการเป็นปึกแผ่นมั่นคง

⁴⁹ อุษณีย์ นิตราพันธ์ "แนวทางการศึกษาและวิเคราะห์กระบวนการสังคมนิยมทางการเมือง", รัฐศาสตร์นิเทศ, ปีที่ 9, ฉบับที่ 1 (มกราคม - มีนาคม 2517)

⁵⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 9

ลักษณะการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมืองทั้ง 3 ประการนี้มีส่วนมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมทางการเมืองอยู่มาก ถ้าชาติใดหรือสังคมใดมีลักษณะของการถ่ายทอดในข้อ 2 และข้อ 3 วัฒนธรรมทางการเมืองของชาตินั้นก็มีแนวโน้มที่จะเปลี่ยนแปลงได้ แต่จะเร็วหรือช้าขึ้นอยู่กับกระบวนการเรียนรู้รอบรมทางสังคม (socialization process) ที่ชอยุนัน ว่ามีความรักใคร่ มีประสิทธิภาพ และได้ดำเนินต่อเนื่องกันหรือไม่ และอีกปัจจัยหนึ่งขึ้นอยู่กับว่า อิทธิพลของวัฒนธรรมทางการเมืองแบบเดิมฝังรากลึกเพียงใด

สำหรับประเทศไทยจะเห็นว่า ลักษณะของการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมืองเป็นไปในลักษณะที่ 2 คือ มีความพยายามที่จะคัดแปลงวัฒนธรรมทางการเมืองดั้งเดิมผสมผสานเข้ากับของใหม่ตลอดมา เช่นในสมัยสุโขทัย วัฒนธรรมทางการเมืองของไทยเน้นไปในลักษณะของพ่อปกครองลูก (Paternalism)⁵¹ นิยมการใช้พระคุณมากกว่าพระเดช แต่ในสมัยอยุธยาได้มีการรับเอาอารยธรรมของอินเดียเข้ามา พร้อม ๆ กับความคิดทางศาสนาพราหมณ์ซึ่งยกย่องกษัตริย์ให้เป็นผู้รับโองการหรืออำนาจจากสวรรค์ให้มาปกครองแผ่นดิน จึงมีความผสมผสานวัฒนธรรมแบบนี้เข้ากับวัฒนธรรมแบบเดิม และถ่ายทอดสืบต่อกันมาจนกลายเป็นการปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (Absolute Monarchy) มีการสืบสันตติวงศ์ต่อ ๆ กันมา ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนปลายก็ได้มีการรับเอาอารยธรรมของชาติในยุโรปตะวันตกมาใช้ในการพัฒนาประเทศ และได้รับเอาวัฒนธรรมทางการเมืองแบบยุโรปมาใช้ จนเกิดการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อปี พ.ศ. 2475 และหลังจากนั้นก็มีความพยายามที่จะผสมผสานวัฒนธรรมทางการเมืองแบบตะวันตกให้เข้ากับวัฒนธรรมทางการเมืองแบบไทย จนเกิดคำว่าประชาธิปไตยแบบไทย ๆ ขึ้น

51 ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช, "การปกครองสมัยสุโขทัย", ในประวัติศาสตร์และการเมือง (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2516),

แต่ไม่ประสบความสำเร็จเท่าใดนัก เพราะกระบวนการสังคมกรรมหรือกระบวนการ
อบรมและเรียนรู้ทางสังคมของเราขาดประสิทธิภาพ ประกอบกับอิทธิพลของ
วัฒนธรรมทางการเมืองแบบดั้งเดิมของไทยได้ฝังรากลึกมาเป็นระยะเวลา
หลายร้อยปีแล้ว จึงยากที่จะเปลี่ยนแปลงได้ง่าย ๆ

ในการศึกษากระบวนการสังคมกรรมทางการเมืองนั้น มีประเด็นอันพึงควร
พิจารณาอยู่ 2 ประการ คือ⁵²

1. กลไกหรือตัวกลางที่ใช้เป็นเครื่องมือสำคัญในการถ่ายทอดสร้างสรรค
และพัฒนาวัฒนธรรมทางการเมืองมีประสิทธิภาพเพียงใด ตัวกลางหรือสถาบันใน
กระบวนการเรียนรู้และอบรมทางสังคมนั้น มีอยู่ด้วยกันหลายประการ เช่น
ครอบครัว โรงเรียน สถาบันการศึกษาชั้นสูง สถานที่ประกอบอาชีพ สมาคม องค์การ
 ฯลฯ แต่ที่ดูจะมีอิทธิพลมากที่สุดในการกำหนดพื้นฐานทางอารมณ์ และสร้างรากฐาน
แนวโน้มนทางการเมืองในแต่ละบุคคลขึ้นมา ก็คือ ครอบครัว ดังนั้นในประเทศ
สังคมนิยม เช่น จีนคอมมิวนิสต์ จึงต้องทำลายสถาบันครอบครัวแบบเดิมเสีย แล้ว
สร้างแบบแผนของความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวขึ้นมาใหม่ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือ
ในกระบวนการเรียนรู้และอบรมทางสังคมให้เป็นไปตามเป้าหมายของรัฐหรือ
ของพรรค

ถ้าพิจารณาถึงกลไกของกระบวนการอบรมและเรียนรู้ทางสังคมของสังคม
ไทย ภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 มาจนถึงปัจจุบัน
เราจะพบว่ากลไกหรือตัวกลางที่เราใช้เป็นเครื่องมือในการสร้าง ถ่ายทอดและ
พัฒนาวัฒนธรรมทางการเมืองแบบใหม่นั้นไม่ได้รับการเปลี่ยนแปลงเลย กลไก
ทุกส่วนยังคงดำเนินไปเหมือนเดิม จะเปลี่ยนบ้างก็ในระบบการศึกษาหรือในสถาบัน
การศึกษาชั้นสูง ซึ่งไม่ได้เป็นการเปลี่ยนแปลงที่จริงจังเท่าไรนัก ส่วนระบบ
ครอบครัว ระบบการศึกษาชั้นพื้นฐานมิได้รับการปรับให้เข้ากับวัฒนธรรมแบบใหม่
จึงทำให้ไม่สามารถทำหน้าที่ในการถ่ายทอด คัดแปลง อบรม หรือพัฒนาวัฒนธรรม
ทางการเมืองแบบใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

⁵² เรื่องเดียวกัน, หน้า 12 - 21

2. การไม่สืบทอดเนื่องในกระบวนการสังคมกรรมทางการเมือง การขาดคอนหรือการชะงักงันชั่วคราวในกระบวนการสังคมกรรมทางการเมือง หมายความว่ามีการที่กระบวนการในการสร้างสรรค์และพัฒนาแนวโน้มและแนวความคิดทางสังคมและการเมือง โดยสถาบันใดสถาบันหนึ่ง ในระยะเวลาหนึ่ง เกิดขัดแย้งกับแนวโน้มและแนวความคิดที่อีกสถาบันหนึ่งพยายามสร้างขึ้น ปรากฏการณ์แห่งการขัดแย้งในกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมืองเนื่องจากกลไกที่เป็นเครื่องมือสำคัญในขบวนการสังคมกรรมทางการเมืองในระยะเวลาเริ่มแรกกับในระยะหลัง ถ่ายทอดและสร้างสรรค์ค่านิยมที่แตกต่างกันออกไปนี้เอง ทำให้เกิดการขาดคอนหรือการไม่สืบทอดเนื่องในกระบวนการสังคมกรรมทางการเมือง ลักษณะนี้เป็นอีกลักษณะหนึ่งที่ทำให้กระบวนการเรียนรู้และอบรมทางสังคม (socialization process) ของวัฒนธรรมแบบใหม่ที่เราต้องการไม่ประสบความสำเร็จ

การขาดคอนในกระบวนการสังคมกรรมทางการเมืองนั้น อาจมองเห็นได้ในหลายกรณีและแสดงออกได้หลายทาง คือ

2.1 อาจเกิดขึ้นในกรณีที่แบบแผนของการเคารพและยอมรับอำนาจถูกป้อนเข้าไปฝังแน่นอยู่ในแนวโน้ม แนวความคิด และค่านิยมของเด็ก จนเติบโตแต่แล้วเมื่อเด็กนั้นเข้าศึกษาอยู่ในสถาบันการศึกษา แนวโน้ม แนวความคิด และค่านิยมที่สถาบันการศึกษาปลูกฝังให้นั้นมีลักษณะที่ขัดแย้งหรือแตกต่างไปจากค่านิยมที่ตนเคยได้รับมาจากสถาบันครอบครัว ลักษณะข้อนี้เห็นได้ชัดในกระบวนการสังคมกรรมทางการเมืองของประเทศไทย จากผลการวิจัยสนามในบทที่ 5 ผู้เขียนได้แสดงให้เห็นแล้วว่า วัฒนธรรมทางการเมืองของผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีลักษณะผสมคือผสมกันระหว่างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบอำนาจนิยมและเสรีนิยม ทั้งนี้ก็เนื่องจากคนไทยได้รับอิทธิพลทั้งจากวัฒนธรรมทางการเมืองแบบดั้งเดิมและวัฒนธรรมทางการเมืองแบบสมัยใหม่ วัฒนธรรมทางการเมืองแบบดั้งเดิมซึ่งย่ำความสำคัญของอำนาจ ยึดถือในคัมภีร์คด และไม่สนใจเข้าร่วมในการเมืองนั้น

ได้รับผ่านกลไกหรือตัวกลางที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมืองแบบเก่า เช่น ครอบครัว โรงเรียน และหรือสถาบันทางสังคมอื่น ๆ เช่น ขนบธรรมเนียมประเพณี เป็นต้น ส่วนวัฒนธรรมทางการเมืองแบบใหม่ซึ่งเน้นค่านิยมแบบเสรีนิยมยึดมั่นในหลักการมากกว่าตัวบุคคล และกระตุ้นให้คนเกิดความสำนึกทางการเมืองนั้น มักจะได้รับการถ่ายทอดผ่านทางสถาบันการศึกษาชั้นสูง เช่น มหาวิทยาลัย ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจนนั่นคือ สถาบันครอบครัวของไทยนั้นมักจะอบรมเด็กให้เป็นคนยอมรับในอำนาจ เชื่อฟังผู้มีอาวุโส ไม่กล้าแสดงความคิดเห็น เริ่ม สอนให้รู้หลบเป็นปีกรู้หลีกเป็นหาง ซึ่งลักษณะการอบรมหรือเรียนรู้ทางสังคมเช่นนี้ก็ยังคงดำเนินต่อไปในสถาบันการศึกษาชั้นต้น คือโรงเรียน แต่พอเด็กเติบโตมาเรียนในมหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยกลับมีแนวโน้มในการสอนให้ให้นักศึกษามีความคิดในแนวทางเสรีนิยม โดยเน้นให้เห็นความสำคัญของสิทธิเสรีภาพ สอนให้เคารพในเหตุผลและหลักการมากกว่าอำนาจ สอนให้กล้าแสดงความคิดเห็นแม้จะค้านกับคนส่วนมาก สอนให้กล้าพูดความจริง าล่าสิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงการขัดกันในระยะของการอบรมและเรียนรู้ทางสังคม ซึ่งอาจก่อให้เกิดภาวะขาดตอนในระยะการสังคมนิคมทางการเมืองได้

2.2 อาจเกิดขึ้นได้ในกรณีที่แนวโน้ม แนวความคิด ค่านิยมและแบบแผนของอำนาจที่กลไกในระยะการสังคมนิคมทางการเมืองป้อนให้บุคคลนั้น ไม่สอดคล้องกับระเบียบแบบแผนของสถาบันทางการเมืองนั้น ๆ ก็ย่อมก่อให้เกิดการขาดตอนและไม่สืบต่อเนื่องของระยะการสังคมนิคมทางการเมืองขึ้นมาได้ ในกรณีนี้อาจยกตัวอย่างให้เห็นได้ชัดเจนนในกรณีของประเทศไทย คือ ประเทศไทยมีความปรารถนาที่จะมีการปกครองในระบอบประชาธิปไตยและได้มีความพยายามหลายครั้งหลายหนที่จะกำหนดระเบียบแบบแผนของสถาบันทางการเมืองแบบประชาธิปไตยขึ้น เช่น มีรัฐธรรมนูญ มีสภาผู้แทนราษฎร มีพรรคการเมือง มีการเลือกตั้ง ฯลฯ แต่เนื่องจากจากระยะการสังคมนิคมทางการเมืองของไทยยังคงเป็นแบบเดิม ไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างจริงจังและถึงรากถึงโคน คงมีแต่ในระดับผิวเผิน ระยะการสังคมนิคมทางการเมืองของไทยจึงยังคงผลิตคนที่มีทัศนคติแบบอำนาจนิยมออกมา ซึ่งไม่สอดคล้องกับระเบียบ

แบบแผนของสถาบันทางการเมืองที่ใดตั้งเอาไว้ ผลก็คือเกิดความขัดแย้งกันอย่างรุนแรงระหว่างประชาชนที่มีทัศนคติอำนาจนิยมกับระเบียบแบบแผนของสถาบันทางการเมืองแบบประชาธิปไตย ผลก็คือประชาธิปไตยของไทยก็ไปไม่รอด ต้องมีการปฏิวัติรัฐประหารหรือปฏิรูปอย่างทุกวันนี้ และลักษณะนี้คือลักษณะของการชะงักงันหรือขาดตอนของกระบวนการสังคมนิยมทางการเมืองซึ่งก็กล่าวมาแล้ว

จากที่กล่าวมาแล้วจะเห็นว่า ความสำเร็จของการเลือกประชาธิปไตยมาเป็นวิถีทาง (means) ในการพัฒนาการเมืองของไทยนั้น นอกจากเป็นเพราะวัฒนธรรมแบบประชาธิปไตย เข้ากันไม่ได้กับวัฒนธรรมทางการเมืองแบบเก่าของไทยแล้ว ยังเป็นเพราะเราขาดกระบวนการสังคมนิยมทางการเมือง (Political Socialization Process) ที่มีประสิทธิภาพอีกด้วย ทั้งนี้เนื่องจากผู้นำทางการเมืองของไทยที่ผ่านมาละเลยหรือมองไม่เห็นความสำคัญที่จะเปลี่ยนแปลงหรือปฏิวัติ กระบวนการสังคมนิยมทางการเมืองให้สอดคล้องกับอุดมการณ์ของระบอบประชาธิปไตย ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่ของผู้ปกครองประเทศในปัจจุบัน (คณะปฏิรูปและคณะรัฐบาลของนายธานินทร์ กรัยวิเชียร) ที่จะต้องวางแผนในการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้และอบรมทางสังคม หรือกระบวนการสังคมนิยมทางการเมืองของคนไทยให้ผลิตคนที่มีวัฒนธรรมสอดคล้องกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตยออกมา มิฉะนั้นการปกครองในระบอบประชาธิปไตยของไทยจะต้องลุ่มลุกคลุกคลานกันเช่นนั้นตลอดไป แม้ว่าจะใช้เวลาในการเปลี่ยนโครงสร้างทางการเมืองถึง 12 ปีตามที่ท่านนายกรัฐมนตรี ธานินทร์ กรัยวิเชียร แถลงไว้ก็ตาม แต่รัฐบาลจะไม่ประสบความสำเร็จเลย ถ้าไม่เปลี่ยนกระบวนการสังคมนิยมทางการเมืองให้สอดคล้องกันโดยเริ่มเสียแต่วันนี้ และในการเปลี่ยนกระบวนการดังกล่าวจะต้องคำนึงถึงประเด็นทั้ง 2 ประการคือประสิทธิภาพของตัวกลางหรือกลไกในการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมือง และการชะงักงัน ขาดตอน และไม่สืบเนื่องของกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมืองซึ่งก็กล่าวมาแล้ว